

nekrolog

HENNING POULSEN, PROFESSOR, DR. PHIL

Taknemlighed gennemsyrede de erindringer, som meldte sig ved budskabet om Henning Poulsens død 30. april 2014. Så humoristisk, hjælpsom og skarpsindig han var, måtte det blive et privilegium at få ham til lærer og kollega på Aarhus Universitet.

Henning Poulsen blev født 1934, voksede op i Havrebjerg som søn af et postbud, blev 1952 student fra gymnasiet i Slagelse og 1960 kandidat i historie og dansk fra Københavns Universitet. Engang snakken over frokostbordet kredsede om social lagdeling på landet, fortalte han, at hvor han kom fra, sagde husmænd og arbejdere om kanslergadeforliget, at det var, da Stauning forærede bønderne en radio. Og i baren en aften under et nordisk metodeseminar hørte jeg ham engang sagtmødt kommentere den da moderigtige tanke om, at karaktergivning burde afskaffes. Det ville ikke just fremme lige muligheder for alle, bemærkede han. Hans politiske sympati lå hos de partier, som talte de uformuendes sag.

Med sine banebrydende bøger om modstandsbevægelsen grundlagde Jørgen Hæstrup den videnskabelige udforskning af dansk historie under Anden Verdenskrig. Navnlig takket være ham lykkedes det o. 1960 at formere en stærk gruppe af yngre historieforskere, der fik til opgave at gennemarbejde andre centrale problemer i besættelsestidens historie. Heri indgik ved siden af Henrik S. Nissen, Hans Kirchhoff og Aage Trommer også Henning Poulsen. Sammen med Nissen stod han for gruppens første resultat, da Udgiverselskabet for Danmarks Nyeste Historie i 1963 udsendte *På dansk friheds grund* om, hvordan politiske tiltag cementerede den nationale og demokratiske opinion i landet under krigen.

Det næste store bidrag blev Henning Poulsens disputats fra 1970, *Besættelsesmagten og de danske nazister*. Som han selv bemærkede, så opnåede han ved at måtte se alting "fra vrangen", at holde "et omvendt mål op for den position, forhandlingspolitikken indtog". Det er dette perspektiv, som har bevirket, at disputatsen stadig udgør den fremstilling, som rummer de mest overbevisende forklaringer på den tyske politik i Danmark i besættelsens første år.

Fra 1967 blev Henning Poulsen fastansat ved Aarhus Universitet, fra 1974 i et professorat i moderne historie. Med energi, med omhu og med skarp dømmekraft satte han gennem 30 år sit stærke præg på historiefagets udvikling i den jyske hovedstad.

Ved sit arbejde i fakultetsråd og konsistorium skaffede han i 1976 de fornemme bygningsmæssige rammer, som de næste årtier gav Historisk Institut gode muligheder for at trives. Og ved sit bredt favnende engagement bidrog han måske mere end nogen anden til, at instituttet også fagligt kom nogenlunde helskindet gennem den periode, som løseligt kaldes studenteroprøret. Universitetspolitik har vist aldrig været domineret af folk med tæft for fred, men i de år stødte de mest utrolige ideologiske komplikationer til, i alle lejre. Så mæglende og antikonfrontatorisk som han af gemyt var, kunne det ikke undgås, at den ene eller den anden undertiden fandt, at han burde have taget skarpere stilling. Én ting er dog sikker, Henning Poulsen manglede ikke modet til det. Var der brug for det, kunne han tage folk i forsvar, som havde indtaget et standpunkt, der ikke var hans, hvad jeg selv enkelte gange kom til at nyde godt af.

Og gennem alle nødvendige sving stod han urokkeligt fast på de enkle principper, som er basale for al videnskab. Det fremgår med al ønskelig tydelighed af et indlæg, som han holdt på et af de nordiske seminarer om historisk metode, som blev igangsat af Ottar Dahl og H.P. Clausen. I en afgørende passus slog Henning Poulsen fast, at historikerens beskrivelse af sine kildeagttagelser "bør være objektive i den forstand, ... at andre ved fornyet iagttagelse kan erklære dem for sande eller falske". Hverken mere eller mindre. Det er en formulering af et i virkeligheden generelt videnskabeligt princip, og i praksis krævede han af sig selv og andre normen efterlevet.

Det er ikke rigtigt, at Henning Poulsen her også gjorde kål på den overleverede sondring mellem kilders brug som beretning og som levning. Men han scorede den pointe, at den sikre levningstydning i praksis ofte må afhænge af sandhedsvurderingen af relevante beretnings- eller indholdselementer. Og mere specielt, at udsagn om motiver og forklaringer i selv primære kilder reelt ingen sandhedsværdi har.

Kollokvier kaldte man engang undervisning, som ikke bestod af forelæsnings. Her var Henning Poulsen så meget i sit es, at han gav alt, hvad han havde i sig, af viden og perspektiv, menneskelighed og humor. Uundgåeligt foldede det sig ud, så alle lyttede. Så engageret tilegnelse blev leget ind. Han havde hovedet proppet med anekdoter, som han ikke kunne dy sig for at give til bedste. Dette overskud spores også i hans bøger. Som når han et sted ikke bare fortæller, at tyskerne 9. april kom med færgen til Gedser, men føjer til, at folkeviddet ville, at de nok havde betalt for billetten.

Undervisningen blev på den måde et samvær, der dræbte enhver hang til opstyltethed. Med en overlegen lethed i anslaget formidlede Henning Poulsen sin sans for at finde kilder, tolke indhold, se problemer, finde perspektiver og argu-

mentere for forklaringer. Mange blev inspireret til at skrive speciale hos ham. De fik gavmildt af hans hjælp, hvorved han klogt nok forudsatte, at de udviklede deres åndelige selvvirksomhed.

Danne skole ønskede han ikke. Tanken lå ham uendelig fjernt. Beundring sagde ham intet. Det drejede sig om fællesskab og samvær. I al ukrukkethed. I mere end 40 år blev han og hans kone Bodil ved med at samle et bestemt hold studenter i deres hjem i Hinnerup, simpelt hen fordi tilfældet ville, at de blev venner af huset. Folk skulle ende med at kunne selv. Og uden at det nogensinde blev sagt, vidste han, hvordan menighedslivet kan forgifte eftertanken.

Konkretiseret perspektiv på kildeargumenteret grundlag var, hvad Henning Poulsen krævede af egne og andres fremstillinger. Det mærkedes i hans mange bedømmelser af afhandlinger, herunder slet ikke så få publicerede disputatsoppositioner. Og det springer let i øjnene, når man læser de bøger, der kom fra hans hånd over den seneste snes år, før hans helbred fik ham til gå på pension i år 2000.

Da var Henning Poulsen begyndt at skrive sin sidste brede fremstilling, som blev udgivet i 2002 under titlen *Besættelsesårene 1940-1945*. I forordet hertil bemærkede han: "Det har ikke været forfatterens hensigt at sætte sig til doms over fortiden, men at prøve at forstå og forklare de forudsætninger og holdninger, som bevirkede, at den tids mennesker handlede, som de gjorde. Ændre historiens gang kan vi jo alligevel ikke." Det var i virkeligheden programmet for hele hans historiske forfattervirksomhed, han med disse ord fik formuleret. Kernen i formuleringen er, at mennesker handler, og det er de mønstre, der derved fremkommer, som skal fremstilles i konkretiseret perspektiv.

Det var Henning Poulsens måske stærkeste side, at han evnede at leve op til dette mål også i bredt anlagte fremstillinger for den store almenhed. Han havde tidligt prøvet sin hånd i *Besættelsestidens historie* (Danmarks Radios grundbøger 1964), igen sammen med Henrik S. Nissen, og i indledningen til *Besættelsestidens Hvem-Hvad-Hvor* (1965), her sammen med Jørgen Hæstrup og Hjalmer Petersen.

Mest slående trådte det handlingskonkretiserede perspektiv nok frem, da Henning Poulsen i 1980 udsendte bogen *Fascisme og nazisme*. Uden videre annoncerer han her: "Det er ikke formålet med denne bog at formulere nogen abstrakt teori om fascismen som politisk fænomen." På den tid var det en provokation. At han mestrede udvalg og pointering af indviklede handlingsmønstrer sammenhæng, demonstrerede han også, da Aschehoug i 1982 udgav hans bd. 13 til verdenshistorien, *Fra krig til krig 1914-1945*. Hvor meget enkelheden i sproget krævede af finesse og økonomi blev oveni eksemplificeret i hans bidrag til tobindsværket *Den 2. Verdenskrig*, som Gyldendal udgav i 1989 under Hans Kirchhoffs redaktion. Henning Poulsen skrev hertil de første to-tredjedele af bd. 1, *Hitlers krig*.

I alle tre bøger springer hans blik for utilsigtede konsekvenser af velforberedte handlinger i øjnene. I alle tre kan det noteres, hvordan han undgår konklusioner, når selv hans omfattende læsninger ingen hjemmel har fundet. Og i det hele

kan læserne glæde sig over en fylde af velslebne, ofte tilspidsede eller i paradokser formulerede iagttagelser. For den interesserede danske offentlighed udgør de tre bøger sammen med bogen om besættelsesårene fra 2002 en stor rigdom, som der givetvis kan øses af mange år endnu.

Nationalisme er ingen identitet, men som det er blevet fremhævet et oplevet fællesskab eller tilhørsforhold. Selv om det kan formateres ideologisk, er det et grundlæggende samfundsmæssigt fænomen. Som det satte sit præg på 20. århundrede, måtte også Henning Poulsen tage sider af dets udvikling op. Typisk for ham skete det velinformeret og gennemtænkt, uden at læseren blev bebyrdet med lærde referater og refleksioner. Læs blot, hvordan han i sin sidste bog lader karakteristikken af det nationale sammenhold i besættelsens første år klinge ud: "Kulturradikalismen forblev et intellektuelt overfladefænomen, og den livlige diskussion om skabelse af en arbejderkultur fik heller ingen effekt. Arbejderbefolkningen skabte selv sin kultur, og et af dens dominerende symboler blev de mange dannebrogssflag, der om søndagen blev hejst i kolonihaverne."

JOHAN PETER NOACK

DR. PHIL.

FORHENVÆRENDE RIGSARKIVAR